

**Saint Irenaeus Joint Orthodox-Catholic Working Group - Groupe de travail orthodoxe-catholique Saint-Irénée
Gemeinsamer orthodox-katholischer Arbeitskreis Sankt Irenäus**

Orthodox Co-secretary:

Prof. Dr. Assaad Elias **Kattan**
CRS / Chair for Orthodox Theology
Hammer Str. 95, 48153 Münster
Germany / Deutschland
Phone: +49-251-8326104
Telefax: +49-251-8326111
E-mail: kattan@uni-muenster.de

Catholic Co-secretary:

Dr. Johannes **Oeldemann**
Johann-Adam-Möhlner-Institut f. Ökumenik
Leostr. 19 a, 33098 Paderborn
Germany / Deutschland
Phone: +49-5251-8729804
Telefax: +49-5251-280210
E-Mail: J.Oeldemann@moehlerinstitut.de

Priopćenje – Atena 2025

Na poziv pravoslavnog supredsjedatelja, Njegova Visokopreosvećenstva mitropolita Peristerija prof. dr. Grigoriosa Papathomasa, zajednička pravoslavno-katolička radna skupina *sv. Irenej* održala je svoje 21. godišnje zasjedanje od 15. do 19. listopada 2025. u mitropoliji Peristerija u Ateni, Grčka. Susretom su su-predsjedali mitropolit Grigorios i Njegova Ekscelencija nadbiskup Michel Jalakh, OAM, tajnik Dikasterija za Istočne crkve. Novi katolički supredsjedatelj, biskup dr. Alain Faubert, nije mogao osobno sudjelovati, ali je članovima radne skupine *sv. Irenej* uputio pozdrav putem *Interneta*.

Na početku zasjedanja članove su pozdravili mitropolit Grigorios Papathomas, nadbiskup Michel Jalakh, nadbiskup Jan Romeo Pawlowski, apostolski nuncij u Grčkoj, nadbiskup Theodoros Kontidis, rimokatolički nadbiskup Atene, te mitropolit Gabriel iz Nea Ionije. Tajnici, prof. dr. Assaad Elias Kattan i dr. Johannes Oeldemann, predstavili su nazočnima povijest i djelovanje radne skupine *sv. Irenej*. Uvodno predavanje održao je prof. dr. Dimitrios Moschos s Pravoslavnog bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Ateni na temu: „Humbert iz Silve Candide, reforme 11. stoljeća i raskol 1054.“.

Glavna tema sastanka 2025. godine bila je: „Raskoli između Istoka i Zapada: povijesni, sustavni i kanonski pristup“.

Narav raskola

(1) Krivovjerje se odnosi na odstupanje od vjere, dok se raskol (shizma) odnosi na prekid crkvenog zajedništva (usp. *Communiqué* iz Trebinja, 2019., § 8). Raskol je namjera i djelovanje protiv vodstva i jedinstva Crkve te predstavlja završnu točku u procesu udaljavanja, ali nije nužno i konačan. Raskol se može izliječiti; stoga je reverzibilan. Može se prevladati traženjem oblika različitosti koji su spojivi sa zajedništvom. Modeli zajedništva trebaju pratiti tipologije raskola kako bi se mogla zamisliti pomirena Crkva.

(2) U kanonskoj predaji prvoga tisućljeća i Pravoslavne crkve razlikuje se između *parasinagoge* i raskola (usp. kan. 1 sv. Bazilija). Dok *parasinagoga* označava okupljanje koje osnivaju disidentski klerici i/ili laici te koje riskira postati „skriveni raskol“, raskol je čin formalnog odvajanja. *Parasinagoga* predstavlja mogući stadij raskola – pred-raskolničku situaciju koja još nema institucionalni ni doktrinarni oblik. Ona postaje raskol kada se uspostavi pseudo-kanonska struktura koja sebe smatra legitimnom zamjenom za kanonsku crkvenu zajednicu.

(3) Raskol nije prvenstveno dogmatski, nego eklezijalno-kanonski fenomen. Nastaje iz odbacivanja crkvenog autoriteta, a ne nužno iz teološke razlike. Prema pravoslavnoj kanonskoj predaji, raskol nastaje kao posljedica neslaganja koje kulminira izricanjem anateme od strane biskupskog tijela, čime dolazi do prekida crkvenog zajedništva. Raskol se može promatrati kao destruktivni nedostatak eklezijalnosti.

(4) Prema katoličkom kanonskom pravu, „...raskol je uskraćivanje podložnosti vrhovnom svećeniku ili zajedništvu s članovima Crkve koji su mu podložni“ (CIC 1983, kan. 751). U obzir se uzimaju dvije dimenzije: prekid zajedništva s rimskim biskupom (prekid s vodstvom) i prekid zajedništva s drugim članovima Katoličke crkve (prekid u zajedništvu). U tom je kontekstu važno prisjetiti se da Drugi

vatikanski sabor razlikuje one koji su rođeni unutar odijeljenih zajednica od onih koji su počinili izvorni čin odvajanja: „A oni koji se sada rađaju u takvim zajednicama i napajaju se vjerom u Krista, ne mogu biti optuženi za grijeh rastavljenosti i Katolička crkva ih grli s bratskim poštovanjem i ljubavlju“ (*Unitatis redintegratio*, br. 3).

(5) Iako razlozi raskola mogu biti teološki, politički, kulturni, psihološki i ekleziološki, nijedan od tih čimbenika sam po sebi nije dovoljan da objasni odvajanje. Iznad svih teoloških i ne teoloških faktora, raskol prije svega postoji u ranjenom sjećanju Crkava. Zajednička izjava od 7. prosinca 1965. ne govori o „ukidanju anatema“, nego da se „dižu iz sjećanja i iz krila Crkve proglase ekskomunikacije“ (prijevod: J. Barišić, *Ukinuće ekskomunikacija između Rima i Carigrada: trogodišnjica*, 1969., str. 103). U tom je smislu Pavao VI. govorio o *ozdravljenju sjećanja*.

(6) Procjena raskola uključuje unutarnju privrženost (svjesno i slobodno dijeljenje supstancije raskola) i vanjsko ponašanje (isključivo sudjelovanje u raskolničkom pokretu). Doktrinarno odstupanje može prijeći u raskol kad nauk postane načelo organizacije alternativne zajednice. Kriteriji reintegracije raskolničke zajednice uključuju: obnovljenu vjernost zakonitom autoritetu i obnovljeno ispovijedanje vjere u odnosu na ranije odbačeni nauk.

(7) Podjele među kršćanskim zajednicama obično nisu posljedica jednostrane inicijative za koju bi odgovornost snosili samo „raskolnici“, nego su procesi koji uključuje sve strane u prihvaćanju „stanja uzajamnog nepoznavanja“ (Congar, 1954). Čimbenici koji pridonose raskolu uključuju: jednostrane poteze koji su grijeh protiv ljubavi (npr. uspostava latinskog patrijarhata u Carigradu 1204.), instrumentalizaciju teologije i sakramenata za osuđivanje druge strane te strah od gubitka autonomije, što dovodi do manjka volje za jedinstvom. Osim formalnih (javnih neslaganja između crkvenih zajednica), postoje i neformalni oblici raskola (npr. pojedinci koji se ne slažu s crkvenim naukom, a formalno ne napuštaju Crkvu).

Raskoli između Istoka i Zapada

(8) Raskol u 9. stoljeću između Rima i Carigrada, povezan s ustoličenjem Focija za patrijarha, treba se smjestiti u kontekst postikonoklastičkog Bizanta i unutarnje krize autoriteta. Petnaest godina nakon „trijumfa pravoslavlja“ (843.), koji je okončao burnu raspravu o štovanju ikona, prisilna smjena patrijarha Ignacija i brzi uspon Focija na patrijaršijsku stolicu (858.) razotkrili su neriješene napetosti između carskog upletanja i crkvene autonomije. Sukob je tek naknadno poprimio međucrkvenu dimenziju kad je papa Nikola I. bio pozvan da potvrdi odluke cara i Crkve. Tom prigodom je papa Nikola I. zastupao maksimalističko shvaćanje rimskog prvenstva, ističući kanonsko-pravnu nadležnost u suđenju biskupskih sporova i upravljanju kanonskim područjima (osobito u Bugarskoj). Godine 863. sinoda u Rimu proglasila je patrijarha Focija svrgnutim i izopćenim te ponovno uspostavila Ignacija, a potom je sinoda u Carigradu 867. osudila papu Nikolu. Iz perspektive zajedničke kanonske predaje toga vremena, obje su osude bile nelegitimne. Focijev slučaj najbolje se može shvatiti kao trostruka konvergencija – monaške savjesti, carske politike i rimskog pravnog zahtjeva – čija je konvergencija pretvorila lokalni sukob u međucrkvenu krizu. Spor je naposljetku razriješen na saboru 879–880. za pontifikata Ivana VIII.

(9) Patrijarh Focije Carigradski (858–867. i 877–886.) pruža paradigmatički primjer *hermeneutike pravovjerja* u suočavanju s unutarnjim i vanjskim raskolima. Bio je ne samo jedan od najvećih učenjaka svoga vremena, nego i jedan od najvažnijih prelata među pet drevnih patrijarhata. Focije se suočio s trima velikim raskolima: unutar same bizantske Crkve (s Ignacijevom strujom), između drevnih patrijarhata Rima i Carigrada te s Armencima. U sva tri slučaja tražio je pomirenje i ponovno jedinstvo te ga je u prva dva slučaja i postigao.

(10) U svojem pristupu različitim vrstama raskola Focije je bio vođen željom da očituje i utvrdi jedinstvo one stvarnosti koja je u konačnici jedno tijelo Kristovo. Čak ni njegovo polemičko djelo „Mistagogija“ ne napada Rim, nego Franke. Drugim riječima, Focije ne polazi od *hermeneutike sumnje*, nego od pretpostavke da su njegovi sugovornici u biti pravovjerni i u nauku i u disciplini.

(11) Katoličke prosudbe o Fociju povijesno su bile obilježene polemičkim tonom. Rani i srednjovjekovni prikazi isticali su Focija kao simbol otpora istočnjaka rimskoj jurisdikciji te, posljedično, kao odgovornog za razvoj događaja prema raskidu crkvenog zajedništva. Međutim,

suvremeni katolički znanstvenici preispitali su takav pogled, uzimajući u obzir problematično Ignacijev svrgnuće, snažne carske pritiske i stvarne kanonske nejasnoće. Posljedice za katoličku ekleziologiju pritom su značajne: Focijev slučaj danas služi kao mjerilo za određivanje granica papinske vlasti, djelokruga papinskih legata i nužne poniznosti pravnih zahtjeva kad političke i kulturne razlike iskrivljuju kanonske procese.

(12) Rimsko prvenstvo na Istoku bivalo je prihvaćeno kad se vršilo u skladu s pravima i povlasticama četiriju drugih drevnih patrijarhata. To se prvenstvo smatralo prvenstvom po stupnju, a ne po naravi: papa je jedan od petorice, a ne posebne vrste među njima. Što se više rimsko prvenstvo isticalo bez obzira na prava i povlastice drugih drevnih patrijarhata (kao za vrijeme pontifikata Nikole I. i Hadrijana II.), to je bilo manje vjerojatno da će ga ti patrijarsi prihvatiti. Suprotno tome, pomirljivije i kolegijalnije isticanje prvenstva (kao za Ivana VIII.) postiglo je mnogo veći uspjeh i priznanje rimskog prvenstva na grčkom Istoku. Focijev slučaj stoga pruža paradigmatički model jurisdikcije koji bi mogao biti prihvatljiv pravoslavcima unutar ponovno ujedinjene Crkve.

(13) Izgledi za pomirenje između Pravoslavne i Katoličke crkve bili bi znatno poboljšani kad bi Katolička crkva formalno poništila „Ignacijev“ sabor (869–870.) pape Ivana VIII. te kad bi priznala „Focijev“ sabor (879–880.). Zajedničko priznanje sveopćeg autoriteta toga sabora pružilo bi čvrstu osnovu za rješavanje spornog pitanja *filioque* i za ostvarenje rimskog prvenstva unutar ponovno ujedinjene Crkve. Sveti i veliki sabor Pravoslavne crkve (Kreta, 2016.) označava „Veliki sabor“ (879–880.) sazvan u vrijeme svetog Focija Velikog, patrijarha Carigrada, kao sabor „univerzalnog autoriteta“. Nadalje, dokument zajedničkog odbora za katoličko-pravoslavni teološki dijalog u Francuskoj „Rimsko prvenstvo u zajedništvu Crkava“ poziva na „zajedničko prihvaćanje“ Focijeva sabora 879–880., koje bi moglo predstavljati „polazište za nastavak dijaloga o značenju prvenstva, utemeljenog na zajedničkim ekleziološkim osnovama“ (1991., str. 124; citirano u dokumentu Dikasterija za promicanje jedinstva kršćana „The Bishop of Rome“, 2024., br. 101).

(14) Kako se ističe u dokumentu „Serving Communion“ (studija zajedničke pravoslavno-katoličke radne grupe sv. Irenej, 2018., op. a.), kriza iz 1054. nije bila potpuni ni konačni raskid između Crkava kršćanskog Istoka i Zapada, nego etapa u uzajamnom udaljavanju, uzrokovana mnogostrukim čimbenicima. Nastanak raskola proces je koji obuhvaća pripremno razdoblje, sam događaj odvajanja i kasniju recepciju tog odvajanja. Narativ o 1054. godini postao je mit – interpretativna stvarnost koja naknadno opravdava razdvojenost. Suvremena historiografija potvrđuje da nije bilo osude ni Carigradske ni Rimske Crkve (npr. bula izopćenja protiv Mihaela Cerularija govori o „*christianissima et orthodoxa civitas*“ – „najkršćanskiji i pravovjerni grad“ [Carigrad]).

(15) Osvajanje Carigrada tijekom Četvrtog križarskog pohoda 1204. ne smije se promatrati izdvojeno od složenosti povijesnih događaja niti smatrati glavnim uzrokom raskola između Istoka i Zapada. Riječ je o zamršenom spletu motiva pojedinih vladara, interesa različitih gradova, republika i naroda, kao i o spletkama, osjećajima i napetostima. Nije riječ samo o suprotstavljanju „Grka“ i „Latina“, nego i o upletenosti Normana, Franaka, Bugara, Mlečana i muslimanskih Seldžuka. U toj složenosti situacije, bilo je sukoba oko interesa prije svega financijske, gospodarske, teritorijalne i dinastičke naravi, dok su vjerski razlozi imali sporednu ulogu.

(16) Između 1201. i 1204. na bizantskom prijestolju izmijenila su se četiri cara, od kojih su dvojica vlast stekla izdajom. Njihovi su politički interesi bili različiti, kao i odnos prema Latinima – od naklonjenog Aleksija IV. do neprijateljskog Aleksija V. Ni narod nije uvijek podupirao svoga cara. Dodatno, Grci su bili prisiljeni više puta sklapati nagodbe s muslimanskim Seldžucima, što je na latinskoj strani izazivalo nepovjerenje.

(17) U pozadini tih događaja bila je činjenica da su organizatori križarskih pohoda financijski precijenili svoje mogućnosti. Financijska ograničenja vojske, geostrateški interesi Mlečana i instrumentalizacija bizantskih nasljednih sukoba doveli su do promjene smjera pohoda. Pritom su zauzeti Zara (današnji Zadar u Hrvatskoj) – grad pod ugarskom, tj. latinskom zaštitom – i Carigrad.

(18) Sve do 15. stoljeća polemička teološka literatura gotovo nikada ne spominje pad Carigrada (1204.) kao odlučujući čimbenik raskola niti ga smatra ključnim događajem u otuđenju Crkava. U kasnijem je razdoblju značenje pada Carigrada je naraslo i zadržalo snažan utjecaj do danas.

(19) Tijekom srednjeg vijeka unutar Katoličke crkve razvijalo se shvaćanje raskola: isprva se promatrao iz perspektive mjesne Crkve, a kasnije u kontekstu univerzalne Crkve, pri čemu je papa smatran jedinim jamcem i kriterijem jedinstva.

Od raskola prema zajedništvu

(20) Prekid zajedništva između Crkava ne znači nužno poricanje njihove eklezijalnosti niti odsutnost određenog ontološkog zajedništva koje proizlazi iz zajedničkoga krštenja u jednoj Kristovoj Crkvi – zajedništva koje nadilazi prekid euharistijskog i/ili kanonskog zajedništva. Nedavni prekidi zajedništva između pravoslavnih mjesnih Crkava, poput onih između antiohijske i jeruzalemske patrijaršije ili između moskovske i carigradske patrijaršije, potvrđuju ovo uvjerenje.

(21) Prevladavanje raskola moguće je samo po onima koji znaju razumjeti drugoga, prihvatiti ga unatoč razlikama i spremni su pokazati nesebičnu ljubav prema svojoj „odijeljenoj braći“. Prihvatanje istine ne može se nametnuti, ali se može nadahnuti. Sebedarna i postojana ljubav jedina je nada za podijeljene kršćane: „Zapovijed vam novu dajem: ljubite jedni druge; kao što sam ja ljubio vas tako i vi ljubite jedni druge“ (Iv 13,34).

Na završetku je nadbiskup Michel Jalakh, u ime svih članova radne skupine *sv. Irenej*, zahvalio mitropolitu Grigoriosu Papathomasu i svima iz Mitropolije Peristeri na toplom i velikodušnom gostoprimstvu te njemačkoj zakladi *Renovabis* na financijskoj potpori za putne troškove.

Zajednička pravoslavno-katolička radna skupina *sv. Irenej*

Skupinu čini 26 teologa – 13 pravoslavnih i 13 katolika – iz više europskih zemalja, Bliskog istoka i Amerike. Osnovana je 2004. godine u Paderbornu (Njemačka), a dosad je zasjedala u Ateni (Grčka), Chevetogneu (Belgija), Beogradu (Srbija), Beču (Austrija), Kijevu (Ukrajina), Magdeburgu (Njemačka), Sankt Peterburgu (Rusija), Boseu (Italija), Solunu (Grčka), Rabatu (Malta), na Halkiju pokraj Istanbula (Turska), u Taizéu (Francuska), Caraimanu (Rumunjska), Grazu (Austrija), Trebinju (Bosna i Hercegovina), Rimu (Italija), Cluj-Napoci (Rumunjska), Balamandu (Libanon), Paderbornu (Njemačka) i ponovno u Ateni (Grčka). Odlučeno je da će se iduće zasjedanje skupine *sv. Irenej* održati u studenome 2026. u Lyonu (Francuska).

